

Veli-Pekka Viljanen

HE 165/2020 vp LAEIKSI VANKEUSLAIN JA TUTKINTAVANKEUSLAIN TUPAKOINTIA KOSKEVIEN SÄÄNNÖSTEN MUUTTAMISESTA

Eduskunnan perustuslakivaliokunta 13.11.2020

Hallituksen esityksessä ehdotetaan vankeuslakia muutettavaksi siten, että tupakointi olisi kielletty suljetun vankilan sisä- ja ulkotiloissa sekä avolaitoksen sisätiloissa (7 luvun 6 a § 1 mom.). Kielto koskisi poltettavaksi tarkoitettuja tupakkatuotteita, poltettavaksi tarkoitettuja kasviperäisiä tuotteita ja sähkösavukkeita (7 luvun 6 a § 2 mom.). Ehdotettua tupakointikieltoa sovellettaisiin vastaavasti tutkintavankeuden toimeenpanossa (2. lakiehdotuksen 16 luvun 1 § 1 mom. 4 kohta).

Ehdotettu tupakointikielto olisi merkityksellinen henkilön itsemääräämisoikeuden ja sitä kautta perustuslain 7 §:n 1 momentissa suojatun henkilökohtaisen vapauden samoin kuin 10 §:n 1 momentissa turvatun yksityiselämän suojan kannalta (ks. PeVL 17/2016 vp, s. 3).

Esityksen tavoitteena on estää vankien tupakoinnista tupakoimattomille vangeille ja henkilökunnalle aiheutuvat terveyshaitat. Lisäksi tupakointia koskevien rajoitusten ja tupakoinnin lopettamisen tukitoimien avulla pyritään edistämään myös tupakoivien vankien terveyttä ja tukemaan tupakoinnin lopettamista vankeusaikana. Tavoitteena on esityksen mukaan myös varmistaa, ettei tupakoinnista aiheudu haittaa vankilan toiminnoille taikka vaaraa järjestykselle ja turvallisuudelle (ks. HE, s. 9).

Siltä osin kuin tavoitteena on estää vankien tupakoinnista tupakoimattomille vangeille ja henkilökunnalle aiheutuvat terveyshaitat sääntelyn voidaan katsoa toteuttavan julkiselle vallalle perustuslain 19 §:n 3 momentissa säädettyä tehtävää edistää väestön terveyttä (vrt. PeVL 17/2016 vp, s. 3).

Vankien perusoikeuksien rajoittamisen arvioinnissa lähtökohtana on, että vapaudenmenetys ei sellaisenaan muodosta perustetta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia. Jos tarve henkilön muiden perusoikeuksien rajoittamiseen vapaudenmenetyksen aikana on olemassa, rajoituksista

on säädettävä lailla ja ne tulee voida oikeuttaa erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin perusoikeuden osalta (ks. esim. HE 309/1993 vp, s. 25, PeVL 36/2020 vp, s. 2). Vapautensa menettäneen perusoikeuksiin puuttuvia ehdotuksia on arvioitava perusoikeuksien yleisten ja tarvittaessa kunkin perusoikeuden erityisten rajoitusedellytysten kannalta (esim. PeVL 36/2020 vp, s. 3). Huomionarvoista on, että vankeuslain 1 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta.

Vankien perusoikeuksien osalta lähtökohtana on siis se, että vanki nauttii lähtökohtaisesti yhdenvertaisesti samoja oikeuksia kuin muut ihmiset lukuun ottamatta rajoituksia, jotka johtuvat suoraan vankeusrangaistuksen sisällöstä tai joista on nimenomaan säädetty perusoikeuksien rajoitusedellytykset täyttävällä lailla.

Pidän selvänä, että sekä suljettujen laitosten että avolaitosten sisätiloissa tupakointi altistaa tupakoimattomat vangit ja vankilan henkilökunnan tupakansavulle ja sen aiheuttamille kiistattomille terveyshaitoille. Vankiloiden sisätilojen osalta tupakointikielto rinnastuu nähdäkseni tupakkalain (549/2016) 74 §:n 1 momentin 1 kohdan yleiseen tupakointikieltoon, jonka mukaan tupakoida ei saa rakennuksen, kulkuneuvon tai muun vastaavan paikan sisätiloissa, jotka ovat yleisön tai työntekijöiden käytettävissä taikka elinkeinotoiminnassa tuotettujen tai julkisten palvelujen tarjoamista varten asiakkaiden käytettävissä. Voimassa oleva tupakkalaki on säädetty tavallisen lain säätämisjärjestyksessä perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 17/2016 vp). En pidä ehdotettuja tupakkarajoituksia valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallisina siltä osin kuin kyse on tupakoinnin kieltämisestä suljettujen vankiloiden ja avovankiloiden sisätiloissa.

Suljettujen vankiloiden osalta tupakointikielto ehdotetaan kuitenkin ulotettavaksi koskemaan myös vankilan ulkotiloja eli tupakointikielto olisi suljettujen vankiloiden osalta kattava. Vastaavaa kieltoa ei kohdistuisi tupakointiin avolaitosten ulkotiloissa.

Suljettujen vankiloiden ulkotiloihin ulottuvaa tupakointikieltoa ei käsitykseni mukaan enää voida samalla tavoin tai ainakaan yhtä vahvasti perustella perustuslain 19 §:n 3 momentissa julkiselle vallalle säädetyllä velvollisuudella edistää väestön terveyttä, koska tupakointi ulkotiloissa on periaatteessa järjestettävissä siten, etteivät ulkopuoliset joudu alttiiksi tupakansavulle. Kiellon osalta on huomattava, että suljettuihin vankiloihin sijoitetuilta vangeilta kiellet-

täisiin kokonaan lähtökohtaisesti muille ihmisille sallitun ja laillisesti saatavilla olevien tupakatuotteiden käyttäminen. Kiinnitän tältä osin huomiota myös siihen, ettei tupakoinnin kieltämisellä ole suoranaista yhteyttä vankeusrangaistuksen tarkoitukseen.

Hallituksen esityksessä tupakoinnin totaalikieltoa suljetuissa vankiloissa perustellaan muun muassa sillä, että tupakoinnin osittaisilla rajoituksilla ei pystytä täysin estämään sellissä salaa tupakointia, mistä aiheutuisi edelleen haittaa paitsi tupakoimattomien vankien ja henkilökunnan terveydelle myös vaaraa vankilan järjestykselle ja turvallisuudelle lisääntyneinä kurinpitotoimilmoituksina, sähkökatkoina ja kohonneena tulipaloriskinä sekä omaisuusvahinkoina. Näiden haittojen torjumiseksi perusteluissa katsotaan olevan välttämätöntä kieltää tupakointi kokonaan suljetuissa laitoksissa (HE, s. 22). Pidän ongelmallisena, että tupakoinnin kokonaan kieltämistä perustellaan salatupakoinnin estämisellä, joka ei sellaisenaan ole välittömästi yhteydessä tupakoinnin sallimiseen suljettujen vankiloiden sisätiloissa ja jota voidaan pyrkiä estämään myös muin toimenpitein.

Ehdotus merkitsisi sitä, että suljetuissa vankiloissa olevat vangit olisivat ainoita henkilöitä, joihin kohdistuisi kattava tupakointikielto. Mielestäni tällaiselle rajoitukselle tulisi voida esittää selvästi vahvemmat perusteet kuin salatupakoinnin estäminen, johon voidaan puuttua muilla ja käsittääkseni vankien itsemääräämisoikeuteen lievemmin puuttuvin keinoin kuin ehdotetulla tupakointikiellolla.

Kiinnitän huomiota myös siihen, että vaikka suljetuissa vankiloissa vankien oikeuksia rajoitetaan monin kohdin pidemmälle kuin esimerkiksi avolaitoksissa, tulee tällaisille pidemmälle meneville rajoituksille aina kyetä esittämään hyväksyttävä ja oikeasuhtainen peruste. Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentti sisältää yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentävän syrjintäkiellon, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan säännöksessä erikseen luetellun tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Nähdäkseni myös vankien erilaiselle kohtelulle sekä suhteessa muihin ihmisiin että suhteessa vankeusrangaistuksen eri toteuttamistapoihin tulee esittää hyväksyttävä ja oikeasuhtainen peruste, erityisesti jos rajoitus kohdistuu sellaiseen oikeuteen, joka ei suoraan liity vankeusrangaistuksen suorittamiseen. Nähdäkseni ehdotus, joka kieltäisi tupakoinnin suljetussa laitoksessa myös ulkotiloissa on tältä kannalta valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallinen. Esityksessä ei mielestäni ole riittävästi pystytty perustele-

maan, miksi suljettuun vankilaan sijoitetut vangit ja tutkintavangit eivät saisi tupakoida vankilan ulkotiloissa, kun vastaavaa rajoitusta ei ole toteutettu avolaitoksiin sijoitettujen vankien osalta.

Suljettuihin laitoksiin sijoitettujen vankien osalta tupakoitsijoiden määrä on huomattava. Esityksen perustelujen mukaan suurin osa vangeista tupakoi. Perusteluissa viitataan tutkimukseen vuodelta 2010, jonka mukaan tuolloin yli 80 prosenttia tutkituista rikosseuraamusasiakkaista ilmoitti tupakoivansa (HE, s. 3). Pitkäaikaisen tupakoinnin yhtäkkinen lopettaminen voi aiheuttaa tupakoinneelle henkilölle vakaviakin fyysisiä ja psyykkisiä vieroitusoireita. Esityksen perustelujen mukaan ”tupakointikiellon hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuuden edellyttävät, että vangeille tarjotaan asianmukaista tukea tupakoinnin lopettamiseen”. Perustelujen mukaan Rikosseuraamuslaitos ja Vankiterveydenhuollon yksikkö varaisivat riittävät määrärahat tupakoinnin lopettamisen edellyttämiin nikotiinikorvaustuotteisiin, lääkehoitoon ja muuhun tukeen (HE, s. 22). Tupakointikiellon ”hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuuden” edellytykseksi mainittuja seikkoja ei kuitenkaan turvattaisi säädösperusteisesti ehdotuksessa, vaan tältä osin ehdotuksessa viitataan vankeuslain 10 luvun vankien terveydenhuoltoa koskeviin yleisiin säännöksiin (ks. HE, s. 11).

Edellä esitetyn perusteella olen päätenyt siihen, että tupakointikiellon ulottaminen kattamaan kokonaisuudessaan myös suljettujen vankiloiden ulkotilat on valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallinen. Pidän rajoitusta oikeasuhtaisuusvaatimuksen kannalta ongelmallisen pitkälle menevänä puuttumisena suljetuissa vankiloissa olevien vankien perustuslain 7 ja 10 §:ssä turvattuun itsemääräämisoikeuteen. Samalla katson, että ehdotus asettaa suljetuissa vankiloissa olevat vangit ja tutkintavangit perustuslain 6 §:n 1 ja 2 momentissa kielletyllä tavalla eri asemaan muihin nähden (sekä avolaitoksessa oleviin vankeihin nähden että muihin Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleviin henkilöihin nähden) ilman, että eri asemaan asettamiselle olisi esitetty riittäviä ja oikeasuhtaisia perusteita.